

N

eznámí Karakačani

Marta Zacharová

V Karlove, odkiaľ pochádzajú moji bulharskí predkovia, žije početná menšina Karakačanov. O nich kolujú všelijaké miestne povesti. Jedna z nich napríklad hovorí o tom, že sú grécky cigáni, ktorí putovali z mesta do mesta po Bulharsku, až v Karlove našli svoj domov, kde im umožnili zostať. Dodnes existuje v meste veľká karakačanská štvrť. Tak tiež sa líšia názory Bulharov na nich, preto mi nikto nikdy nevedel povedať ich pravý pôvod, a tak som sa začala o to viac zaujímať.

Pôvod názvu Karakačan

Ich pôvod nie je dodnes známy, je množstvo teórií odkiaľ prišli a kto sú ich predkovia. Jedna z najpreferovanejších teórií je, že Karakačani sú pôvodom Gréci. K tomuto názoru sa prikláňajú vedci ako Weigand, Höeg, Aravantinos. Grécky vedci, ako Spiliotopulos a Keramopulos, tvrdia, že všetci Arumuni – Vlasi boli Gréci.¹

Myšlienky, ktorej sa zastáva Jireček je, že Arumuni – Vlasi sa počas zimovania učili grécky, ten istý názor zastáva srbskí geografovia Cvijić a Vukanović, rumunskí vedci Jorga a Capidan, a ďalší, podľa ktorých sa päť až šesť storočí Karakačani Arumuni – Vlasi grécizovali. Chorvátsky vedec Petar Skok v roku 1928 zapochyboval o teórii Höega a Capidana, pretože tvrdí, že v jazyku Karakačanov je množstvo slovanských slov.²

Podľa Čileva Vlasi aj Karakačani sú potomkovia starobyľých Trákov, ktorí boli pod inými kultúrnymi vplyvmi, kedy sa Vlasi romanizovali a Karakačani sa zase pogrécťili. Ďalšie názory sú také, že neexistuje rozdiel medzi Vlachmi a Karakačanmi, alebo ich nazývajú „grécki putovní pastieri“.

Karakačani sú známi pod dvomi názvami Karakačani a Sarakačani. V Grécku je rozšírený názov Sarakacani (Σαρακατσάνοι), zatiaľ čo v Bulharsku, Srbsku, Macedónsku a Turecku – Karakačani. Dostali aj pomenovania Juruci, Arnauti, Čarnovunci, Káčau ni (Káčuni), Kopačari, ktoré sú priestorovo obmedzenejšie.

Pôvod slova Karakačan pochádza z turečtiny. *Kara* znamená čierny a *kačan* utečenec – čierny utečenec. Existujú ďalšie domnienky, že slovo sa skladá zo slov *kır* /*kär*/ – pole a *kačan* – utečenec (utečenec po poli). Čilev vysvetľuje, že pôvodná forma bola Sarakačan, ale u Turkov sa zmenila na Karakačan, a potom bola prijatá Bulharmi. V koreni tohto slova vidí Skok sufix -ianin (-anin), ktorý je slovanského pôvodu, čím označuje priezvisko pôvodu osoby

1 Marinov, V. *Prinos kãm izučavaneto na proizchoda, bita i kulturata na karakačanite v Bãlgarija*. Sofia 1964, s. 11.

2 Tamtiež.

z určitej obce: Bitolčanin, Prilepčanin, Ochridčanin a iné. Weigand vychádza z toho, že základom slova Sarakačani (Szarakatcani) je sarac, čo znamená sirota. Arumuni sa vysmievali grécky hovoriacim nomádom a hovorili im: „tí, ktorí obývajú tábory chudobných hodnostárov“. Ďalšia teória je tá, že Sarakačan (Saracacanus) má pôvod v oblasti Siraku a tiež z bulharského, slovanského slova siromach (bedár, chudák, žobrák), zo Sirakova. Je ešte jeden názor, že pôvod pomenovania je spojený s dedinou Sakaresi, ktorú obývali Sarakatsani alebo Sakaretsani. Táto domnienka je však ojedinelá.³

Marinov sa prikláňa k pôvodu názvu Sarakačani, ktorý je spojený s dedinou Siraku (Sirakovo). Dedina existuje dodnes a nachádza sa v južných vysokých častiach pohoria Pindos, v Severnom Grécku.

Kde je ich pravlasť?

Podľa samých Karakačanov sa ich pravlasť nachádza v pohorí Pindos, kde žili v oblasti nazývanej Sirako (Sirakovo, Sirakačanovo). Existujú historické materiály, z ktorých je zjavné, že oblasť Siraku sa v roku 1400 skladala zo 42 okresov. Obyvateľstvo tejto oblasti tvorilo polonezávislú konfederáciu na čele s Pogajom Zidarom, ktorý bol nazývaný ako „Srb-Albánc-Bulhar“. Tento pseudonym získal na základe toho, že túto oblasť obývalo niekoľko národností. Polonezávislú konfederáciu sa neskôr podarilo zničiť Ali Pašovi Janinskému. V 18. st. Karakačani z hospodárskych a politických príčin oblasť opustili, spolu so svojimi rodinami a stádami a dali sa na polonomádsky život v krajinách Bulharska, Macedónska, Srbska, niektorí tiež v Malej Ázii (Anatólii).⁴

Polonomádsky život

Polonomádsky život zanechal stopy na materiálnej aj duchovnej kultúre Karakačanov, ale predovšetkým na spôsobe bývania a sídlenia, čo vyjadruje ich stupeň rozvoja a závislosť na prírode, jej plnému prispôbeniu. Ženy na letných a zimných sídlach stavajú príbytky, ktoré sú vo svojej blízkosti alebo vzdialené od seba, no vždy sú v kontakte s mestom alebo dedinou. Ich obydlia spĺňajú podmienky životných potrieb, zabezpečujú kolektívnu istotu, a tiež tu prebieha ekonomický a sociálny život.⁵

Dôležitý význam mali pre karakačanský polonomádsky život kone a ovce. Ovca ako neodmysliteľná súčasť života Karakačanov, ktorá je zdrojom potravy, odievania a potrieb pre bývanie. Kôň bol zase forma transportu. Tieto zvieratá sú jedny z najstarších druhov. Karakačanská ovca a karakačanský kôň sú špecifickým plemenom, čo dokazujú ich charakteristické znaky, a to hlavne zvládať polonomádsky život.⁶

³ Tamtiež, s. 13.

⁴ Tamtiež.

⁵ Pimpireva, Ž. *Karakačanite v Bălgarija*. Sofija 1998, s. 14

⁶ Tamtiež.

Sociálne vzťahy

Do svojho usadenia Karakačani žili a organizovali hospodársku činnosť v tzv. združení, ktoré bolo nazývané ako *odžak, stan, badžjo, kompanija, machala*. Toto bola základná forma sociálno-ekonomického života pre karakačanskú rodinu, pokiaľ existoval polonomádsky spôsob života. Združenie sa skladalo z rôzneho počtu rodín, ktoré ich spájalo len na šesť mesiacov (na jeden hospodársky život). Jadro tvorila rodina vodcu spolu s rodinami jeho bratov, synov alebo bratrancov. K nim sa pridávali ďalšie rodiny, s ktorými sú v blízkom vzťahu, pokrvnom alebo rodinnom. Počet rodín v združení závisel od veľkosti pastvín, a tiež od toho, koľko oviec vlastnila, pretože keď sa vytváralo spoločné stádo, muselo byť schopné užiť prenatý okruh. Veľkosť skupiny tiež závisela od sezóny, preto cez letnú sezónu bola väčšia a cez zimu menšia.⁷

Prechod na usadlý spôsob života

Snaha každého štátu bola kontrolovať a podrobiť nomádov politickej a administratívnej štruktúre. Premeny Balkánskeho polostrova na konci 19. storočia a začiatkom 20. storočia privádzajú k obmedzeniu a k zmene nomádskeho ovčiarskeho hospodárstva a života Karakačanov. V dôsledku utvárania nezávislých štátov s presnými a chránenými hranicami a mýtnymi ohraničeniami, sú Karakačani nútení postupne obmedzovať a preorientovať svoje sezónne presuny v rozmedzí jednej krajiny.

Po vzniku samostatného bulharského štátu (1878) začína proces prechodu k usadlému životu, kedy sa likvidujú turecké veľkostatky a veľká časť moslimov odchádza z Bulharského kniežatstva. Mnoho nomádov ovčiarov si zakúpilo takto zanechané domy, takýmto príkladom sú miesta Goliám Čočoven a oblasť Slivenska, kde väčšina domov sú v karakačanskom vlastníctve.⁸

Po prvej a druhej balkánskej vojne dalo znižovanie počtu dobytky podnet k usadlosti, ktoré je spojené so štátnou vojenskou rekvizíciou.

Po prvej svetovej vojne sa hranice strážili striktnejšie, čo zapríčinilo pretrhnutie tradičných zimných a letných ciest Karakačanov po Balkánskom polostrove. Ich sezónne pohyby sú skoro úplne obmedzené len na teritórium jedného štátu.

Od vzniku samostatného štátu do druhej svetovej vojny súbežne s neustálym obmedzovaním polonomádskeho spôsobu chovu oviec, zosilňuje tendencia prechodu k usadlému spôsobu života. K zmene sa uchýľuje najprv chudobnejšia vrstva Karakačanov. Pri znižovaní počtu oviec pod určitú hranicu je živobytie nemožné, preto je rodina nútená hľadať nový spôsob obživy, a to je dôvodom prechodu k usadlému životu.

Osídľovanie do druhej svetovej vojny určovalo ekonomické rozvitie Bulharska ako agrárneho štátu, aj možnosť praktizovania spôsobu tradičnej obživy. Toto osídľovanie Karakačanov prebiehalo len v malých mestách alebo dedi-

⁷ Tamtiež, s. 29.

⁸ Tamtiež, s. 135.

nách, ako napríklad Bobov dol, Văglen aj Bjala palanka, Kotel, Žeravna, Kazanlák, Karlovo, Berkovica, Văršec, v oblasti Slivensko a iné.⁹ Karakačani aj napriek svojmu novému spôsobu života úplne nezanechali chov oviec, ktorý je spojený s ďalšou prácou. Rodiny sa často snažili leto stráviť na vysokohorských pasienkoch a zvyšok roka strávili v obci. Vo väčších mestách sa usídľovali bohatšie rodiny s kapitálom, s ktorým boli schopné začať samostatnú hospodársku činnosť. Usídľovanie obyčajne prebiehalo v skupinách po 3, 4 až 10 rodinách a viac, ku ktorým sa neskôr pridávali ďalší.

Aj napriek zmenám väčšia časť Karakačanov žila polonomádsnym

životom. Počas tohto obdobia (od vzniku samostatného Bulharského štátu do druhej svetovej vojny) Bulharsko priamo nezasahovalo do procesu prechodu k usadlému životu nomádov, na rozdiel od iných balkánskych krajín. V Grécku zákon z roku 1933 nariaďoval všetkým nomádom v štáte, aby sa zaregistrovali do nimi vybraných obcí, kde naberali povinnosti a práva usadlých obyvateľov. V Turecku došlo k podobnému uzákoneniu v roku 1934. K podobným zmenám dochádza v Bulharsku až po druhej svetovej vojne. Putovný život prevádzajú do konca päťdesiatych rokov, kedy im boli ovce odobraté, pretože dochádzalo k likvidácii súkromného vlastníctva na základe vytvárania štátneho priemyslu.¹⁰

Zo začiatku nútený prechod k usadlému životu a odobranie stád malo u Karakačanov negatívny ohlas. S odstupom času sa tento názor menil. Situácia sa začala chápať ako zabezpečenie trvalého miesta a všetky z neho vyplývajúce prednosti pre bývalých polonomádov, ale hlavne ako perspektíva ich detí. Každá generácia Karakačanov túto zmenu vnímala inak. Adaptácia staršej generácia bola ťažšia, hlavne z hľadiska pracovného zaradenia, sociálno-psychologického a jazykového faktora. U mladšej generácie bolo prispôsobenie ľahšie.

Po roku 1989 dochádza k novému politickému a sociálno-ekonomickému rozvítiu. Táto nová etapa umožňuje Karakačanom vlastniť osobný majetok a to poskytuje príležitosť k činnosti v oblasti chovu, ktoré nebol úplne prerušený aj napriek zmenám v spôsobe života.

⁹ Tamtiež, s. 138.

¹⁰ Tamtiež, s. 139